

Anders Abrahamson

Två dramatiska gårdsbränder i vår bygd.

När jag växte upp i Froarp på 1950-talet hörde jag då och då talas om ”branden i Tararp”. Gården i Tararp ägdes av min farfarsfar Johan Jönsson. I mitt föräldrahem på min farfars skrivbord och sedan på min fars och nu på min bror Mats skrivbord stod och står det en metallklump (se bild). Det är resterna av en hopsmålt bjällerkrans från ”branden i Tararp”. Den påverkade naturligtvis ett barns fantasi, och är i vår familj en påminnelse om vad elden kan åstadkomma, när den är utom kontroll.

I gårdarna på landet talar och talade man ibland om hur gamla husen är. Ofta var mangårdsbyggnaderna gamla och byggda i en stil och storlek som skiljer sig från vår tids byggnation. När vi talade om granngården, den ägs numera av Sören Abrahamson, var berättelsen den, att mangårdsbyggnaden brann ner i mitten av 1800-talet och en ny uppfördes ca 20 m från den plats där den gamla hade legat. Gården ägdes vid den tiden av Nils Larsson, son till riksdagsmannen Lars Nilsson, vars namn förekommer i många äldre handlingar i Asarums socken.

När jag för några månader sedan sökte i arkiven om gårdarna i Froarp besökte jag ett par försäkringsbolag, som tidigt försäkrade hus på landet. Jag träffade då på redogörelser om de båda ovan nämnda bränderna. I beskrivningarna, som var gjorda bara någon dag efter bränderna, tyckte jag att jag kom så nära människorna och händelserna att jag vill försöka återge det här. Texten är mest citat. Den gamla skriften har i en del fall behållits och i andra fall något moderniserats.

Brandförsäkring på landet i gamla tider.

Bränder, eller vådeld, var och är i alla tider något skrämmande för de berörda, det gäller naturligtvis människoliv och ekonomiska värden, men också andra värden av olika slag.

Det försäkringsväsende vi har idag kom till främst på 1800-talet - med en del tidiga insatser i slutet av 1700-talet. Hur klarade man sig tidigare? Bränderna var minst lika ingripande och dramatiska dessförinnan då husen också på landet ofta låg tätt samlade och därför drabbade många människor samtidigt. Redan i de medeltida landskapslagarna fanns de första reglerna om brandstod (eg brandstöd/hjälp).

Byggningabalken i 1734 års lag tog upp de bestämmelser om brandstod som gällde när försäkringsväsendet för försäkring på landet växte fram. De gick i korthet ut på att om man drabbats av brand på en gård vände man sig till häradshövdingen på häradstinget. Han utsåg synemän som värderade skadan. Därefter tog tinget ut en skatt på alla fastigheter i häradet som hade i mantal satt jord. Undantagna var frälsegårdarna och prästgårdarna.

Man kunde bli befriad från sådan skatt om man själv hade sin egendom försäkrad i Brandförsäkringsverket – tillkom 1782 - eller hade löst sin försäkring på annat sätt. Därför började det växa fram ömsesidiga härads- eller sockenförsäkringsbolag. Detta skedde successivt även i Blekinge i början av 1800-talet.

Något år in på 1840-talet började man inom Hushållningssällskapet i Blekinge diskutera ett länsomfattande bolag. 1843 beslutade man om bildandet av ett sådant. Verksamheten kom igång den 1 april 1844.

Branden i Tararp den 25 maj 1891.

Den 27 maj kom v ordföranden Sven Dahlbom å Kristineberg och nämndemannen Johan Olsson i Thorarp från Asarums sockens kretsämnd inom Blekinge läns Brandstodsbolag till Tararp.

Johan Jönsson berättar:

att han på f m nämnda dag kört till sitt i Bengts Hoka ägande hemman för att hämta potatis, då han på vägen därifrån till Tararp vid ca kl 1 o 2 e m varnade en stor rök, men antog det var något som brändes, tills han kom mellan Tostarp och Froarp där tvenne fruntimmer stod och samtalade. Han frågade dem om de visste vad det var för rök som syntes och var den härledde sig från. Då svarade de:

- Det är till ert eldsvådan är.

Han blev förskräckt över detta svar och skyndade mot hemmet fortast han förmådde. Vid hemkomsten fann han icke allenast boningshuset utan även den stora ladugården, likasom grannen Mattis Perssons största ladugård i full brand. Taken hade rasat in och någon räddning av dessa hus syntes omöjlig. Han antog att eldens uppkomst hade skett genom gnistor från köksspiseln, eftersom han antog att murverken var i fullt gott skick.

*Johan Jönssons gård
i Tararp.
Mangårdsbyggnaden,
före branden.*

Johan Jönssons hustru Signe Abrahamsdotter berättar:

att hon tillsammans med barnen och två pigor satt till bords och åt middag mellan kl 1 o 2 e m nämnda dag, deras båda drängar och två skräddarelärningar hade också deltagit. Då fick de genom fönstret se inhysespigian Elna Persdotter komma springande, när hon öppnade dörren ropade hon:

- Vet ni inte att det brinner i taket här!

Signe Abrahamsdotter blev förskräckt, skyndade ut och fick se att det börjat brinna i taket på norra sidan. Hon sade till någon att springa efter folk och själv skyndade hon sig upp på övre våningen för att försöka bärga det som fanns där. Hon slog ut ett fönster och kastade ut sängkläder. En kista fullpackad med linne och yllevävnader m m blev innebränd emedan hon och biträdena icke orkade med att draga den långt förrän de måste ge vika för elden. Då hon kom ner igen hade det kommit mera folk, vilka bidrog med bärgningen i den nedre våningen. Eftersom ladugården även var antänd måste några bärga kreaturen. Även Mattis Perssons ladugård blev då antänd varför man måste bärga fler kreatur och fördenskull blev folket skiljt. Bud hade sänts till Granefors bruk och därifrån kom fortast möjligt en större spruta och även manskap. Då elden hade tagit fart och var så spridd, gjordes försök med sprutan att rädda Mattis Perssons boningshus som var i stor fara. På tillfrågan om eldens uppkomst yttrade hon, att de eldat i spiseln och kokt potatis samt eldat något i järnspiseln för middagsbehovet. Hon antog att det möjligtvis hade flugit ut gnistor och antänt taket.

Inhysespigian Elna Persdotter berättar:

att hon vid förut nämnda tid kom från sitt hem och gick in till Mattis Perssons hustru men blev varse då hon gick in, att det rök i taket till Johan Jönssons och yttrade då till Mattis Perssons hustru:

- Jag tror att elden är lös hos Johan Jönssons!
När Mattis Perssons hustru såg ut genom fönstret och blev varse röken och även något lite eld, sa hon till Elna:

- Spring för all del och säg till om faran, troligen vet de inget därom!

Detta gjorde Elna i största hast.

Johan Jönssons hustru och övriga satt till bords och åt middag och visste inte om någon fara. Elna stannade kvar och hjälpte till med bärgningen. I övrigt berättade hon lika med Signe Abrahamsdotter. Om eldens uppkomst kunde hon inte upplysa, men antog att antändningen skett genom gnistor, eftersom elden inte hade börjat nära skorstenen. Då hon anlände hade elden nästan slocknat i spiseln i köket.

Johan Jönsson. (1846-1900)

F nämndemannen Mattis Persson berättar:

att han vid nämnda tid hade lagt sig och insomnat, då blev han väckt av sin hustru som sa:

- Elden är lös hos Johan Jönssons och det bränner i boningshuset!

Då steg han genast upp och sa till sin son Karl Magnus att följa med. Elden syntes då något litet på takets norra sida, inte i närheten av skorstenen. Vid ankomsten tog han reda på stegen, men eftersom Johan Jönssons drängar och de övriga närvarande var klena pojkar, fick han icke stegen upprest i hast. Därefter tog han med vatten och de övriga bar vatten till honom och släckte elden där. Då blev de varse att eld utbrutit på takets motsatta sida och innan någon stege hann uppresas där fick elden för stark fart, och spridde sig med största hastighet. Då det var tämligen stark vind fördes elden till tröskverkskjulet intill ladugården, vilket i hast antändes och i detsamma var ladugårdstaket i full låga. Därifrån fördes elden av vinden över och förbi en mindre ladugård och antände hans stora ladugård som och i största hast stod i full låga. Ladugårdarna brann ner på några minuter och därför hann alla kreaturen knappast räddas. Hans boningshus var i stor fara och blev åtskilliga gånger antänt. Men eftersom sprutan från Granefors bruk var tillstädes, lät han sin son Karl Magnus köra vatten från ån sedan vattnet tagit slut i brunnarna och lyckades därmed rädda boningshuset. Mattis Persson likasom övriga antog att elden tillkommit genom gnistor från köket och antänt.

Mattis Perssons son Karl Magnus berättar:

om eldens början och fortsättning lika med faderns berättelse, tilläggande att då sprutan anlant från Granefors blev han befalld att köra vatten från ån, vilket han sedan sysselsatte sig med, och kunde inte vidare härom berätta.

Såväl brandrotmästaren, som vid tillfället närvarande, upplyste att vid brandens början befanns brandredskapen i behörigt skick. Man gick sedan igenom försäkringssituationen för byggnaderna och de yttre inventarierna. Efter att Johan Jönsson upprättat en lista på alla de förlorade inre inventarierna i boningshuset fastställde man den 3 juni 1891 att försäkringsersättningen skulle uppgå till Kr 9839 varav Kr 7099 avsåg byggnader och yttre inventarier och Kr 2740 avsåg inventarierna i boningshuset.

Senare på dagen gick man igenom samma procedur hos Mattis Persson, vilken skriftligen den 26 maj anmält att hans ena ladugård jämte en del lös-egendom blivit dagen förut genom eldsvåda förstört och fördenskull anhöll om undersökning om möjligt denna dag.

Mattis Persson, som var tillstädes, vidhöll samma berättelse som han avgivit över eldsvådan hos Johan Jönsson, endast tilläggande:

att närvarande personer vid branden visat berömvärd raskhet och rådighet, vilket visade sig vid bärgningen av kreaturen, som på båda ställena var i fara att bli innebrända. Dessutom ville Mattis Persson framhålla några som hade gjort sig förtjänta av uppmuntran för ovanlig raskhet och nit vid tillfället nämligen; sotaren Per August Fransson, inhysespigian Elna Persdotter och pigan Kristina Adamsdotter, vilket Johan Jönsson och övriga närvarande personer tillstyrkte.

Mattis Perssons hustru Berta Mattsdotter berättar:

att förut omnämnda piga Elna Persdotter kom mellan kl 1 o 2 på dagen och yttrade då:

- Det ser ut som det vore eld i taket till Johan Jönssons!

Då Berta Mattsdotter såg ut genom fönstret blev hon varse att det brände i taket och sa till Elna att genast springa dit och underrätta om förhållandet, vilket Elna genast gjorde. Elden syntes då endast något litet men icke i närheten av skorstenen. Berta Mattsdotter väckte genast sin man Mattis Persson, som kort förut lagt sig och somnat, sa till honom att det var eldsvåda hos Johan Jönssons, varpå han genast skyndade dit.

Efter någon stund var icke allenast Johan Jönssons boningshus utan även den ena ladugården antänd och nästan ögonblickligen därefter var deras egen ladugård antänd och det brann i alla dessa hus samtidigt, fördenskull syntes

det en stund ganska hemskt, helst som deras boningshus blev i stor fara, men räddades lyckligtvis sedan Granefors spruta transporterats till deras gård. Det kom under tiden många personer från Johan Jönssons och biträdde med bärgningen av kreaturen jämte en del lösbo, vilket till en stor del blev sönderslaget i brådskan, synnerligen glas och porslin, emedan som det troddes att deras boningshus icke stod att rädda helst som det var antänt flera gånger. Något mer angående branden kunde hon icke meddela.

Brandredskapen upplystes vara i behörigt skick. Vid genomgången beslutades att Mattis Persson skulle erhålla försäkringsersättning för ladugården och för yttre och inre lösöre med Kr 1477.

På Johan Jönssons gård finns idag firman Waaler Farm, ägd av Per H F Waaler. Mattis Perssons gård ägs av hans barnbarnsbarn Ingegerd Olsson och hennes dotter Karin.

Branden i Froarp den 15 juni 1859

I huset bodde f Riksdagsmannen Lars Nilsson och hans son Nämndemannen Nils Larsson och hans familj.

Den 17 juni inställde sig Ordförande och Ledamöter i Asarums sockens Brandstods Distrikts Kommittee. Sedan f Riksdagsfullmäktigen Lars Nilsson och Nämndemannen Nils Larsson i Froarp anmält, att de som bodt i ett hus, detta jemte en Ladugårdslänga och en betydlig del Lösegendom för dem gått förloradt genom vådeld den 15de dennes, förrätta undersökning. Grunden till de afbrända husen uppmättes och befanns i enlighet med försäkringshandlingen.

Lars Nilsson berättar:

att han, som bebodde den övre våningen, omkring kl 3 på morgonen upp-givna dag väcktes av sin svärdotter med underrättelse att elden var lös i huset. Han skyndade ut och medtagande vad han då förmådde. När han kom ut slog eldslågan redan ut genom södra köksfönstret och rök uppfyllde rummen så att det var med största svårighet att det lilla av lösboet, som blev bärgat, kunde fås ut. Det lugna vädret och folks snara ankomst bidrog i betydlig mån till räddning av de kvarstående husen, vilket till följd av den starka elden såg nästan omöjligt ut.

Nils Larsson berättar:

Han väcktes av sin hustru som ropade:

- Jag tror elden är lös!

En av pigorna sprang och öppnade köksdörren, men eftersom köket var fyllt av eld och rök stängde hon genast dörren. Därefter togs först barnen utomhus och sedan det lösbo som inte hindrades av den hastigt påträngande elden. För övrigt lika uppgifter som sin fader Lars Nilsson.

Signe Håkansdotter, hustru till Nils Larsson, berättar:

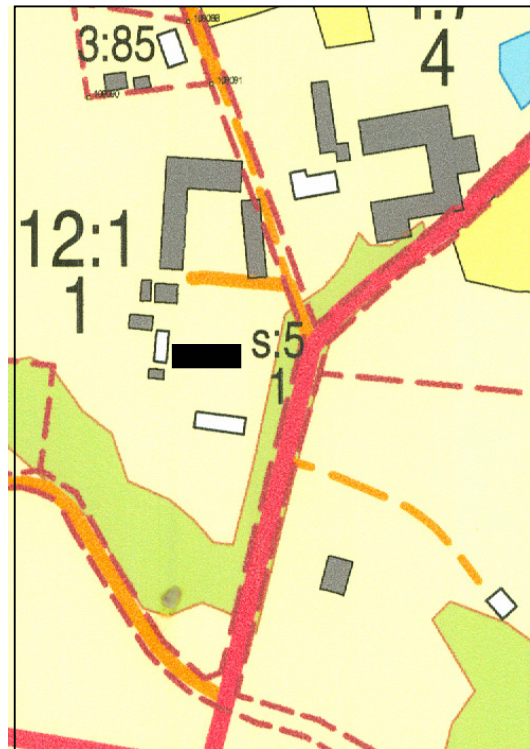
hörde under sömnen ett brakande i köket varav hon vaknade samt ropade till pigan Elna att se vad som var å färde. Då hon öppnade dörren till köket var detta fyllt av eld och rök varpå hon väckte alla i huset. Elden syntes starkast vid den södra köksväggen, vilket förefaller henne besynnerligt emedan spiseln var vid norra sidan. Före kl 10 föregående afton släcktes elden på spiseln av Elna och under natten hade ingen besökt köket. Varken i köket eller i rummen hade tänt ljus begagnats på aftonen eller natten före branden.

Elna Pettersdotter, piga hos Nils Larsson, berättar:

väcktes av matmodern Signe, hörde vid uppvaknandet något brakande i köket. För att se efter orsaken till brakandet öppnade hon köksdörren och fann då köket fyllt med eld och rök, men starkast var elden i södra köksväggen, spiseln var vid den norra. Omkring kl 10 om aftonen förut hade Elna släckt elden på spiseln och hon hade sopat ihop askan och bankat bränderna så att elden föll av, därefter lade hon bränderna vid sidan i spiseln, som var stor. Ved eller andra brännbara ämnen fanns ej upplagda i köket eller spiseln med undantag av de omnämnda i spiseln förvarade bränderna.

Johanna Fogelberg, piga hos Lars Nilsson, berättar:

gick kl 11 aftonen före våldens utbrott igenom Lars Nilssons kök, då var där mörkt och ingen eld förmärktes, icke ens på spiseln. Hon väcktes kl 3 på morgonen av hustru Signe under tillsägelse, att elden var lös i huset. För att bärga sina kläder begav hon sig till en över det nedre köket belägen kammare,

Gårdarna i Froarp.

Den svarta rektangeln är den gamla mangårdsbyggnaden, som eldhärjades.

men då dörren öppnades fann hon rummet av rök så uppfyllt att hon genast måste stänga dörren utan att få det ringaste av sina kläder bärgade.

Håkan Nilsson, dräng hos Nils Larsson, berättar:

låg i drängstugebyggnaden och väcktes uppgivna natt före soluppgången av husbonden, under tillkännagivandet att elden var lös. När han kom ut på gården hade elden redan utbrutit genom fönstren i såväl nedre som det övre köket. Släckningsarbetet började genast men räddning var omöjlig.

Petter Nilsson och Bengt Johannesson, också drängar hos Nils Larsson, berättade alldeles lika med Håkan Nilsson.

Jonas Olsson, dräng hos Enkefru Meijer, berättar:

var kl 3 uppgivna morgon ute och förmärkte då tjock rök uppstiga från Nils Larssons kök. Han sprang genast till stället och vid framkomsten märkte han att hustru Signe väckte det sovande folket i huset.

Alla gav följande upplysningar:

att alla stegar, brandhakar och ämbar som fanns begagnades, att folk snart anlände särskilt sedan ringning med klockan på Enkefru Meijers gård - idag Mats Abrahamsons gård - hade börjats, att bud hade skickats till Carlshamn för erhållande av en större brandspruta, att denna begäran hörsammades så att frivilliga Brand-Corpsen med dess ena spruta hastigt nog kom ut, men att man då redan hade blivit herrar över elden.

Lars Nilsson och sonen Nils Larsson upplyste:

att deras handsprutor var förvarade i boningshuset och till följd av eldens framträngande var oåtkomliga.

Efter genomgång beslutade man. Kommitteen anser:

att då eldsvådan tillkommit utan ägarnas vållande böra de tilläggas ersättning för vad de genom branden förlorat, nämligen Nils Larsson för husen med 4000 Rd och för Lösboet med 1169 Rd 16 öre och Lars Nilsson för Lösboet med 1154 Rd 25 öre. Från dessa summor drogs mindre belopp av för det bärgades värde.

Källor: Brandförsäkringsbolaget å landet inom Blekinge 1843-1942
Brandförsäkringsverket, Stockholm
Historisk återblick med anledning av Brandförsäkringsbolagets
å landet inom Blekinge 75-års tillvaro.
Ia Johansson, Lomma
Länsförsäkringar Blekinge, Karlshamn